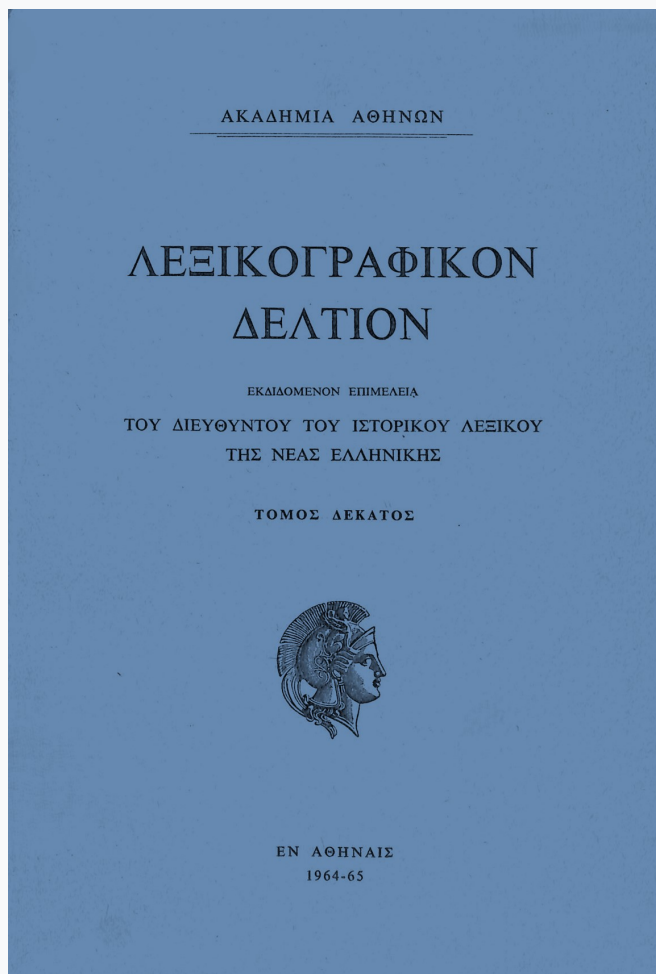

Lexicographic Bulletin

Vol 10 (1965)

Lexicographic Bulletin

Βιβλιοκρισία - G. Rohlf, Lexicon Graecanicum Italiae Inferioris

Anastasios Karanastasis

doi: [10.12681/ld.40502](https://doi.org/10.12681/ld.40502)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1964-65

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελίδες
<i>Ἀναστασίου Καραναστιάση</i> : Ἡ φωνητικὴ τῶν ιδιωμάτων τῆς νήσου Κῶ	3- 96
<i>Σταύρου Μάνεση</i> : Τροπὴ τῶν συμφώνων ΤΣ καὶ ΤΖ εἰς Σ καὶ Ζ εἰς τὰ νότια ιδιώματα τῆς Νέας Ἑλληνικῆς.....	97-179
Βιβλιοκρισίαι	181-190
Πίναξ λέξεων	191-192
Διορθωτέα	193

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ

Gerhard Rohlfs : *Lexicon Graecanicum Italiae inferioris. Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität* — 2. erweiterte und völlig neubearbeitete Auflage, mit drei untersichtskarten — Max Niemeyer Verlag — Tübingen (1964) XXX + 620 s. — 8°.

Τὸ Λεξικὸν τοῦτο ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν τὴν β' ἐκδοσιν τοῦ, τὸ πρῶτον κατὰ τὸ 1930, δημοσιευθέντος Ἑτυμολογικοῦ Λεξικοῦ τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας (Etymologisches wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, Halle, 1930), ἐξ ὁλοκλήρου καὶ ἐκ νέου ἐπεξεργασθεῖσαν.

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ὁ σοφὸς καὶ χαλκέντερος ἐπιστήμων παρουσιάζει ἐργασίαν του ἐκπληκτικὴν εἰς ὄγκον καὶ εἰς ἐπιστημονικὴν ἀξίαν. Τὸ «*Griechen und Romanen in Unteritalien*», Genève : Olschki 1924, VII+177 s., διὰ τὰ ἀρχίσω ἀπὸ τὴν πρώτην συμβολὴν του εἰς τὸ πρόβλημα τῆς καταγωγῆς τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας, τὸ *Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität*, Halle (1930) XLVII+393 s., τὸ *Dizionario dialettale delle tre Calabrie*, Halle-Milano (1932-34) τόμ. 1-3, τὸ *Scavi linguistici nella Magna Grecia*, Halle-Roma (1933), XV+303 s., ἡ *Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer mundarten*, Bern (1949-1954) τόμ. 1-3, ἡ *Historische Grammatik der unteritalienischen Gräzität*, München (1949), 264, τὸ *Vocabolario dei dialetti Salentini* (terra d'Otranto), München (1956-1961) τόμ. 1-3, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἔργα, τὰ ὁποῖα προϋποθέτουν ἐξαντλητικὴν ἐρευναν κεφαλαιωδῶν καὶ ἀπεριοριστοῦ ἐκτάσεως θεμάτων, χρόνον καὶ μόχθον πολόν. Παραλείπω τὰς ἐπὶ μέρους πραγματείας τοῦ σ. ἐπὶ θεμάτων γλωσσικῶν καὶ φιλολογικῶν ἀνερχομένας εἰς ἀρκετάς ἑκατοντάδας, τὰς ὁποίας ἤρχισε δημοσιεῶν ἀπὸ τὸ 1920 εἰς νεαρὰν σχετικῶς ἡλικίαν καὶ συνεχίζει μέχρι σήμερον με ἀμειώτων δραστηριότητα, εἰς περιοδικὰ διεθνoῦς κύρους ὡς τὰ : «*Byzantinische Zeitschrift*», «*Glotta*», «*Cultura*», «*Anthropos*» κ.ἄ.

Μύστης τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης, γνώστης τῆς Ἑλληνικῆς¹ καὶ τῆς Ἰταλικῆς, εἰδικὸς ἐρευνητῆς τῶν ρωμανικῶν γλωσσῶν, μετέβη τὸ 1921 εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν διὰ τὰ ἐρευνῆσαι ἐπὶ τόπου τὰς Ἰταλικὰς διαλέκτους. Ἐκ τῆς ἐρεύνης ταύτης διεπίστωσεν ὅτι αἱ ἐν λόγῳ διάλεκτοι παρουσιάζουν τὴν ἐντύπωσιν γλωσσικοῦ στρώματος ἐπιβληθέντος ἐπὶ ξενογλώσσου πληθυσμοῦ καὶ ὅτι αἱ διαφοραὶ τῶν διαλέκτων τούτων ἀπὸ τὰς ὑπολοίπους Ἰταλικὰς, ὡς πρὸς τὸ λεξιλόγιον καὶ τὴν σύνταξιν, ἐξηγοῦνται

1. Τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν ἐξέμαθεν ἀσχολούμενος περὶ αὐτὴν καὶ μαθητεύσας παρὰ τῷ ἡμετέρῳ σεβαστῷ καθηγητῇ καὶ Ἀκαδημαϊκῷ κ. Ἰω. Καλιτσουνάκη, ὅστις τότε ἐδίδασκεν εἰς τὸ Φροντιστήριον ἀνατολικῶν γλωσσῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου.

ἐκ τῶν ἀντιστοιχῶν στοιχείων, τὰ ὅποια διατηροῦνται εἰς τὰ σωζόμενα εἰσέτι αὐτόθι Ἑλληνικά ἰδιώματα, προέρχονται ἐπομένως ἀπὸ Ἑλληνικὸν ὑπόστρωμα.

Διὰ τὴν ἐπιβεβαίωσιν τοῦ πράγματος ἐπεδόθη εἰς λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Καλαβρίας καὶ τοῦ Salento καὶ ἀντελήφθη εὐθὺς ἀμέσως ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Ἰταλοῦ καθηγητοῦ Giuseppe Morosi περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν Βυζαντινῶν ἀποίκων¹ δὲν ἐστηρίζετο ἐπὶ σταθερῶν βάσεων. Τὴν θεωρίαν ταύτην, ἣτις ἴσχυσεν ἀπὸ τὸ 1870, οἱ σύγχρονοι γλωσσολόγοι, μὴ ἔχοντες ἄμεσον ἀντίληψιν τοῦ λεξιλογικοῦ πλούτου, τῆς φωνητικῆς καὶ ἐν γένει τῆς μορφολογίας τῶν ἐν λόγῳ ἰδιωμάτων, ἠσπάζοντο πάντες σχεδὸν πλὴν τοῦ Γ. Χατζιδάκι, ὁ ὅποιος πρῶτος ἀντετάχθη πλήρως καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἀπ' εὐθείας καταγωγὴν τῶν ἰδιωμάτων τούτων ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τῶν ἀποίκων τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος, προσκομίζων πρὸς τοῦτο ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, ἀποδειχθέντα χρησιμώτατα διὰ τοὺς μετέπειτα ἀσχοληθέντας μὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο².

Διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὸ σφαλερὸν τῆς θεωρίας Morosi ὁ Rohlfs ἐχρειάζετο στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ συγκεντρώσῃ ἐρευνῶν τὴν ὁμιλουμένην αὐτόθι Ἑλληνικὴν εἰς ὅλην αὐτῆς τὴν ἑκτασίαν. Ἐτέθη οὕτως ἐπὶ τὸ ἔργον μὴ φειδόμενος μόχθων. Μόνον ὅσοι ἔτυχε νὰ μεταβοῦν καὶ νὰ ἐργασθοῦν εἰς τὰ ὄρεινά χωρία τῶν ἑλληνοφώνων τῆς Καλαβρίας, ὅπου καὶ σήμερον ἀκόμη ἡ δι' αὐτοκινήτου ἀνάβασις εἰς τὰ περισσότερα ἐκ τούτων καθίσταται προβληματικὴ, αἱ δὲ ἐκεῖ συνθῆκαι διαμονῆς ἀφαντάστως δύσκολοι, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὸ ἔργον τοῦ σεβαστοῦ ἐπιστήμονος, διότι γνωρίζουν ἐκ τῶν πραγμάτων ὅτι μόνον ἀδάμαστος θέλησις καὶ ἀσίγαστον πάθος πρὸς τὴν ἐπιστήμην ἠδύναντο νὰ ἐγγυηθοῦν τὴν πραγμάτων τοῦ ἀναληφθέντος ἄθλου.

Ἵπὲρ τοὺς 36 μῆνας, ὡς ἀναφέρει ὁ σ. εἰς τὸν πρόλογον τῆς α' ἐκδόσεως, εὐρίσκετο εἰς στενὴν ἐπαφὴν μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Κάτω Ἰταλίας, εἰς δὲ τὴν Καλαβρίαν, ἐπεσκέφθη προσωπικῶς ὄχι ὀλιγώτερα τῶν 180 χωρία. Κατὰ τὰ μεσόλαβήσαντα μεταξὺ τῆς α' καὶ τῆς β' ἐκδόσεως τριάκοντα τρία ἔτη ὁ σ. ἐπεσκέφθη πλειστάκις τὰς ἑλληνοφώνους νησιῖδας τῆς Κάτω Ἰταλίας, θέλων δὲ νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν συγγένειαν τῶν ἰδιωμάτων τούτων πρὸς τὰ ἐν Ἑλλάδι ὁμιλούμενα, περιηγήθη ἐρευνῶν κατὰ τὰ ἔτη 1938, 1960, 1962 καὶ 1964 τὴν Ἀρκαδίαν, Κέρκυραν, Εὐβοίαν, Κεφαλληνίαν, Λακωνίαν, Μεσσηνίαν, Κυνourίαν, Κρήτην, Κῶν, Ρόδον καὶ Κάρπαθον.

1. Βλ. G. Morosi, Studi sui dialetti greci della terra d'Otranto, Lecce (1870).

2. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀθηνᾶ 2 (1890), 697 κέξ.— Einleitung, 228-29, 437, 442.— Ἀθηνᾶ 3 (1891), 257.— M.N.E. 1, 650-51 καὶ 2, 480 κέξ.— Ἐντύπωσιν προκαλεῖ εἰς ἡμᾶς σήμερον ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀντιμετώπισαν, ὁ Χατζιδάκις καὶ οἱ σύγχρονοί του, τὸ ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλην. γλώσσης ζήτημα τοῦτο, διότι δὲν ἔκριναν σκόπιμον τὴν ἐπὶ τόπου ἐρευνᾶν τῶν ἐν λόγῳ ἰδιωμάτων παρ' Ἑλλήνων ἐπιστημόνων εἰς ἐποχὴν ἀπέχουσαν ἐβδομήκοντα πέντε ἔτη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν μας, ἀφήσαντες οὕτω νὰ ἀπολεσθοῦν πολὺτιμα γλωσσικὰ στοιχεῖα, τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ θὰ ἦτο ἀναμφισβητήτως ἀποφασιστικῆς σημασίας.

Συγκεντρῶνων τὸ γλωσσικὸν ὕλικὸν ἐκ τῶν Ἱταλικῶν διαλέκτων τῆς Κάτω Ἱταλίας διὰ τὸ Dizionario dialettale delle tre Calabrie καὶ τὸ Vocabolario dei dialetti Salentini, συνέλεγε συγχρόνως καὶ τὰ εἰς τὰς διαλέκτους ταύτας διατηρούμενα Ἑλληνικὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα. Ταῦτα ὁ σ. διακρίνει εἰς δύο κατηγορίας : 1/ εἰς κατάλοιπα, ἧτοι λέξεις, αἱ ὁποῖαι παρέμειναν μέχρι σήμερον εἰς περιοχάς, ὅπου ὠμιλεῖτο ἄλλοτε ἢ Ἑλληνική, ὡς εἶναι ἡ περιοχή νοτίως τῆς γραμμῆς *Nicastro-Catanzaro* ἐν Καλαβρία καὶ ἡ περιοχή νοτίως τῆς Ἀππίας ὁδοῦ ἐν Ἀπουλία, ὅπου ἐπεκράτει ἢ Ἑλληνική κατὰ τὸν Μεσαίωνα (1100 μ.Χ.) καὶ 2/ εἰς δάνεια, ἧτοι λέξεις, αἱ ὁποῖαι διεδόθησαν ἀπὸ περιφερείας εἰς περιφέρειαν διὰ τῆς μετακινήσεως ποιμενικῶν πληθυσμῶν ἢ διὰ τῆς δημῶδους Λατινικῆς.

Τὰ διατηρούμενα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς *Cosenza*, τῆς *Neapόλεως*, τῆς *Basilica*, τοῦ *Tάραντος* καὶ τοῦ *Bari* Ἑλληνικὰ λεξιλογικὰ στοιχεῖα δύνανται κατὰ τὸν σ. νὰ χαρακτηρισθοῦν, κατὰ τὴν περίπτωσιν, ὡς δάνεια ἢ ὡς κατάλοιπα, ὅπως λ. χάριν τὰ : *σίδη* (Τάρας) *κατώγειον*, *θημωνία* (*Cosenza*), *βάλανος* (Νεάπολις), τὰ ὁποῖα θεωροῦνται ὡς κατάλοιπα τῆς χρονικῆς περιόδου, καθ' ἣν ἐπεκράτει εἰς τὰς περιοχάς ταύτας ἢ Ἑλληνική, τὰ δέ : *γάστρα*, *κέντρον*, *κόσκινον*, *κρεμάστρα*, *μάκτρα*, *νάκη*, *σαύρα*, *σκύφος*, *χίμαρος*, ὡς δάνεια, τὰ ὁποῖα παρελήφθησαν λίαν ἔνωρις διὰ τῶν μετακινήσεων τῶν ποιμενικῶν πληθυσμῶν καὶ παρέμειναν εἰς περιοχάς, ὅπου οὔτε ἓνα κέντρον Ἑλληνικὸν ὑπῆρξε.

Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον πιστεύει ὁ σ. ὅτι διεδόθησαν διὰ τῆς δημῶδους Λατινικῆς τὰ Ἑλληνικὰ δάνεια : *ἀποθήκη*, *βύρσα*, *θεῖος*, *κόφινος*, *σάκκος*, *κάρρα*, *σάγμα* κ.ἄ.

Οὕτω διὰ τῆς ἐξαντλητικῆς ἐρεύνης τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Ἱταλικῶν ιδιωμάτων τῆς Νοτίου Ἱταλίας καὶ Σικελίας ὁ σ. κατώρθωσε νὰ διασώσῃ ἀπὸ τὴν ἀναπόφευκτον φθοράν, τὴν ὁποῖαν ἐπιβάλλει τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου, ὄχι μόνον τὰ Ἑλληνικὰ ιδιώματα τῆς Καλαβρίας καὶ τοῦ Salento, ἀλλὰ καὶ τὰ Ἑλληνικὰ κατάλοιπα, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται εἰσέτι εἰς τὰ Ἱταλικά ιδιώματα τῆς Κάτω Ἱταλίας καὶ τῆς Σικελίας, στοιχεῖα πολῦτιμα διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἐπιστήμην τῆς Γλωσσολογίας.

Ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει διὰ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς καὶ ὄλων τῶν ιδιωμάτων αὐτῆς ὁ ὑπὸ τοῦ σ. γενόμενος λεπτομερῆς ἐλέγχος τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον περιέχεται εἰς τὰς δημοσιεύσεις τῶν Ἱταλῶν : T. Morelli *Cenni storici intorno alle colonie greco-calabre*, Napoli [1847], P. Lefons *Vocabolario greco-otrantino*, ἐν *Studi Bizantini e Neoellenici*, Vol. III (1931), s. 107-140, G. Morosi *Studi sui dialetti greci della terra d'Otranto*, Lecce [1870] καὶ A. Pellegrini *Greco-Calabro di Bova*, Torino - Roma [1880], *Nuovi saggi romaici di Terra d'Otranto*, ἐν *Arch. glott. ital. Suppl. III* (1895), s. 52-89, αἱ ὁποῖαι γέμουν ἀνακριβειῶν καὶ σφαλμάτων¹.

1. Ἐπιφυλάσσομαι νὰ ἐπισημάνω ἐν καιρῷ τὰ ἐκ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἀποθησαυρισθέντα εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἐσφαλμένα γλωσσικά στοιχεῖα καὶ νὰ προσθέσω ὅσα δὲν μνημονεύονται εἰς αὐτάς.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν κυρίων λημμάτων τοῦ λεξικοῦ τῆς νέας ἐκδόσεως ὑπερβαίνει τὰς πέντε χιλιάδας, ὑπερτερεῖ δὲ κατὰ δύο καὶ ἡμισυ χιλιάδας περίπου τοῦ λεξικοῦ τῆς α' ἐκδόσεως.

Ἐν ἐκ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ νέου λεξικοῦ ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ σ. παράθεσις εἰς πολλὰ λήμματα, φράσεων, γνωμικῶν, παροιμιῶν καὶ διδασκαλικῶν παραδειγμάτων ἐκ τῆς ὀμιλουμένης, διὰ τῶν ὁποίων καθίσταται περισσότερον σαφῆς ἢ σημασία τοῦ λήμματος, ἐνῶ συγχρόνως δίδεται εἰς αὐτὸ ἡ εὐκαιρία νὰ παρουσιάσῃ διαφόρους γραμματικούς τύπους του. Ὁ οὕτω προστιθέμενος πλοῦτος πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ κατὰ πολὺ τὴν ἔρευναν τῶν ἰδιωμάτων.

Κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ὕλης ὁ καθηγ. Rohlf's προσπαθεῖ (καὶ ἐπιτυχάνει σχεδὸν πάντοτε) νὰ ἀναγάγῃ τὸν ἰδιωματικὸν τύπον ἐκάστης λέξεως εἰς τὸν ἐξ οὗ προῆλθεν ἀλώβητον τύπον τῆς Ἀρχαίας, τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς Νεοελληνικῆς κοινῆς, ἐνισχύων τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν ἀπαραιτήτων παραπομπῶν. Εἰς ἃς περιπτώσεις ἔχει ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ἀρχικοῦ τύπου, σημειώνει τοῦτο δι' ἀστερίσκου, ὅπου δὲ ἀδυνατεῖ νὰ διακρίνῃ τὸν ἀρχικὸν τύπον, ὁμολογεῖ τὸ πρᾶγμα διὰ μελανῆς κοκκίδος.

Εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ πολυχρόνιος συμβίωσις τῆς Ἑλληνικῆς μετὰ τῆς Λατινικῆς καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἰδιωμάτων ἐπέφερε σημαντικὰς φωνητικὰς καὶ μορφολογικὰς μεταβολὰς εἰς πολλὰς Ἑλληνικὰς λέξεις καὶ κυρίως εἰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ λεξιλόγιον τῆς καθημερινῆς ὀμιλίας.

Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον ὁ σ. προχωρεῖ μετὰ πολλῆς πάντοτε περισκέψεως καὶ μεθόδου εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς τῶν ὀλιγώτερον ἢ περισσότερον παρεφθαρμένων ἰδιωματικῶν τύπων, χωρὶς νὰ παραλείπη νὰ μνημονεύῃ τὰς ἐκφρασθείσας τυχὸν ὑπ' ἄλλων γνώμας, καὶ μὲ ἀντικειμενικότητα ἀληθοῦς ἐπιστήμονος ἀναθεωρεῖ προηγουμένας ἀπόψεις του, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν πειστικά.

Τὴν σημασίαν τῶν λημμάτων δίδει εἰς τὴν Γερμανικὴν, ἀλλ' ὅταν παρίσταται ἀνάγκη νὰ διατυπωθῇ σαφέστερον μία σημασιολογικὴ ἀπόχρωσις, ἐρμηνεύει ταύτην εἰς τὴν Ἰταλικὴν, ὅπως ἀκριβῶς τὴν ἤκουσε καὶ τὴν ἀντέγραψεν ἀπὸ τὸ στόμα τῶν πληροφοριοδοτῶν του.

Τῶν τοπωνυμίων ὁ σ. κάμνει περιορισμένην χρῆσιν καὶ τοῦτο, ὡσάκις παρίσταται ἀνάγκη ἐνισχύσεως τῆς ἐτυμολογίας ἢ τῆς σημασίας τῶν ἰδιωματικῶν λέξεων.

Ἰδιαιτέραν προσοχὴν καταβάλλει εἰς τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν, εἰς τὰ ὁποῖα δίδει τὴν ἀκριβῆ ἐκάστοτε ἐπιστημονικὴν ὀνομασίαν. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦτο ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὰ διατηρούμενα ὀνόματα φυτῶν καὶ χόρτων εἶναι ἀρχαιότατα, μερικὰ δὲ τούτων ἀπαντοῦν κατ' ἐξαιρέσιν ἐκεῖ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον συνηγορεῖ ἰδιαιτέρως ὑπὲρ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Κατω-ιταλικῶν Ἑλληνικῶν ἰδιωμάτων.

Μερικὰς ἀμφιβολίας θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ διατυπώσῃ τις ὡς πρὸς τὴν ὀρθογραφίαν ὠρισμένων λημμάτων. Ὁρθότερον, π. χάριν, θὰ ἦτο ἐὰν τὰ ρήματα : ἀπλόνω, γυμνόνω, σιμόνω, σκοτόνω κ.ἄ. ἐγράφοντο ἀπλόνω, γυμνώνω, σιμώνω, σκοτώνω κ.τ.λ., ἐφ' ὅσον βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ ἐνεστὼς τούτων προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀορίστου ἀπλωσα, ἐγύμνωσα κ.τ.λ. (βλ. Γ. Χατζιδάκι Μ.Ν.Ε. 1, 271 κέξ.), ὅπως ὀρθὸν

εἶναι τὸ ὑποθετικὸν ρῆμα *ὄπτίνω νὰ γραφῆ *ὄπτήνω, δεδομένου ὅτι ὁ ἀόριστος εἶναι ὄπτησα (πβ. τὸ κοινὸν Νεοελλην. ψήνω, ὀρθῶς ἀναφερόμενον εἰς τὸ λῆμμα), τὸ οὐσ. ἀποχίδια νὰ γραφῆ ἀποχύδια, ἐφ' ὅσον παράγεται ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ρ. ἀποχύνω (βλ. Στ. Καρατζᾶ, L'orig. d. dial. neogr. d. ital. meridion., 157, πβ. Ἰστ. Λεξ. 2 [1939], 634), τὸ ἐπίρρ. γλίγωρα νὰ γραφῆ γλήγορα, ἐφ' ὅσον ἀνάγεται εἰς τὸ ἀρχ. γρήγορος, τὸ λῆμμα δρυῶν νὰ γραφῆ με ι, ὡς τὸ ἀρχ. δριῶν κ.ἄ.

Εἶναι ἀληθές ὅτι τοὺς ξένους ἐπιστήμονας ἐνδιαφέρει κυρίως ἡ φωνητικὴ ὀρθογραφία, ἀλλὰ ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ ἐτυμολογικοῦ λεξικοῦ τῆς Ἑλληνικῆς, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τηρῆται ἡ ἱστορικὴ ὀρθογραφία, τὴν ὁποίαν, ἄλλωστε, ὁ σ. ἐφαρμόζει εἰς πάντα σχεδὸν τὰ ἄλλα λήμματα ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων καὶ τινων ἄλλων.

Ἡ ἔρευνα καὶ ἡ μελέτη τῆς ὑπὸ τῶν ἐλληνοφώνων τῆς Κάτω Ἰταλίας ὀμιλουμένης, τὴν ὁποίαν ἐνήργησα ἐπιτοπίως ἐπὶ ὀκτάμηνον κατὰ σύστασιν ἀκριβῶς τοῦ καθηγ. Rohlf's καὶ κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μοῦ δίδουν τὸ θάρρος νὰ κάμω ὠρισμένας παρατηρήσεις ἐτυμολογικῆς φύσεως, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ, βεβαίως, ὅτι εὐρίσκομαι ἐκ προοιμίου ἐν δικαίῳ πάντοτε, ἢ ὅτι ὑπάρχει εἰς αὐτάς, οὐδὲ πόρρωθεν, ὑποψία μειώσεως τοῦ ἡρακλείου ὄντως ἄθλου, τὸν ὁποῖον μόνον ἡ ἐπιστημονικὴ ἱκανότης καὶ ἡ ἀδάμαστος φιλοπονία τοῦ σ. ἠδύναντο νὰ φέρουν εἰς πέρας :

1/ Ὑπὸ λῆμμα ἄκλη κατατάσσεται τὸ ἐκ Μπόβας ἄκλι τὸ, ἀπαντῶν εἰς τὴν φρ. ἄκλι τῆ Π-πατρούνα καὶ σημαῖνον εἶδος μαργαρίτας. Ἐσχάτως συνέλεξα καὶ ἐγὼ τὴν φράσιν ταύτην ἀπὸ τοὺς ἐλληνοφώνους τοῦ Ροχουδίου καὶ τοῦ Χωρίου τοῦ Ροχουδίου, ὅπου τὴν ἤκουσα : δάκλυ τῆ Π-πατρούνα = δάκρυον τῆς Παναγίας, ὅπως ἀκριβῶς λέγεται τὸ αὐτὸ ἄνθος ἐν Πόντῳ : τῆ Παναῖας τὰ δάκρᾶ. Ἐν Καλύμνῳ καὶ ἄλλαχοῦ τῆς Δωδεκανήσου τῆς Παραγιάς τὰ δάκρυα ὀνομάζονται οἱ νάρκισσοι. Φαίνεται ὅτι ὁ πληροφοριοδότης ἀπήγγειλεν ἐσφαλμένως τὴν λέξιν καὶ ὁ καθηγ. Rohlf's ἀπέφυγε νὰ συνδυάσῃ ταύτην πρὸς τὸ δάκλυ = δάκρυον, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα τοῦ Salento ἐκίπτει τὸ μεσοφωνητικὸν δ.¹

2/ *ἀνάροτος (ἀρχ. ἀνήροτος) — ἄραβος : Ὁ σ. συσχετίζει τὰ δύο ταῦτα λήμματα παραθέτων τὰς μαρτυρουμένας φράσεις : terra ἄρατα (= ἀγρὸς ἀκαλλιέργητος) Regg. (Card.) καὶ χωράφι ἄραβο (ἄγονος ἀγρὸς) Καλαβρ. (Γαλλικ. Μπόβ.), αἱ ὁποῖαι συγγενεύουν τρόπον τινὰ σημασιολογικῶς. Ἀλλὰ τὸ ἐπίθ. ἄραβο καὶ Νεοελληνικὸν διαλεκτικὸν ἄραβος = ὁ σκληρός, ὁ κακός, ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ Ἄραψ = ὁ κάτοικος τῆς Βορ. Ἀφρικῆς, ὅθεν ὁ πειρατής, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ σχέσιν μετὰ τὸ ἐπίθ. ἄρατα Regg. (Card.), τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τὸ θέμα τοῦ ἀρόω, ἐσχηματίσθη δὲ πιθανῶς ὄχι ἐκ τοῦ ἀνήροτος-ἀνάροτος, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀρχ. ἐπίθ. ἀροτός κατὰ τὰ ἀργαστός-ἀργαστος, ἀνοιχτός-ἀνοιχτος, ἀποκτῶν διὰ τοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου στερητικὴν σημασίαν.

1. Ἐλάχιστοι γνωρίζουν σήμερον τὴν λ. καὶ εἰς τοῦτο προφανῶς ὀφείλεται ἡ φωνητικὴ ἀλλοίωσις, δάκλυ > ἄκλυ. Ἡ διάσωσις τῆς ὀνομασίας ταύτης ἐν Πόντῳ καὶ Δωδεκανήσῳ δὲν ἀφίνει ἀμφιβολίας ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ δάκλυ.

3/ *ἀργίλλα* = *ἀργίλλος*. Ὑπὸ τὸ λῆμμα τοῦτο τάσσονται οἱ τύποι : *ἀργίδ-δα* Καλαβρ. (Βουν. Γαλλικ. Κοντοφ. Μπόβ.) *ἀργίδ-δα* Καλαβρ. (Χωρίο Ροχούδ.), *ἀργίδ-δα*, *ργίδ-δα*, *κρίδ-δα* Οtr. Νομίζω ὅτι δὲν δύναται νὰ συγγενεῦῃ μὲ τὸ ἀνύπαρκτον Ἔργιλλα (= ὑπόγειος κατοικία) τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (βλ. Στράβ., 244), ἀλλὰ μὲ τὸ ἀρχ. Ἑλληνικὸν *ἀργίλλα* καὶ *ἀργίλλος*, δι' ὃ ἰδ. Εὐσταθ. Θεσσαλον. εἰς Διονυσ. περιήγ. στ. 1166 (βλ. σχετικὰ Ἰω. Καλλέρη, *Les anc. Macedon.* 1, 104-106)

4/ **ἀσσωπός* : ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο λῆμμα ὁ σ. τάσσει τοὺς τύπ. *σκουπίνου*, *σκουπίνα* (= εἶδος ἀσσοῦ) Ἀνατολ. Σικελία, διάλεκτ. Καλαβρ. *σκοπίνα* (= οὐροδόχος κύστις τοῦ χοίρου) Benev., *σκουπίνα* (= ἀσσοὶ ἐκ δέρματος αἰγὸς πρὸς μεταφορὰν ἐλαίου) garg. (Vico) *σκουπίνα* (= ἀσσοὶ) abr. Ὁ σ. νομίζει ὅτι τὸ ὑποθετικὸν **ἀσσωπός* ἐξελατινίσθη ὑπὸ τὴν μορφήν *ascora* = ἀσσοειδὲς πιθάρι (βλ. Corp. gloss. V, 343, 6 καὶ 11, 568, 24) καὶ ἐξ αὐτοῦ προέκυψαν οἱ ἀνωτέρω τύποι. Νομίζω πιθανωτέραν τὴν ἀναγωγὴν τοῦ ἐτύμου τῆς λ. εἰς τὸ ἀρχ. οὐσ. *ἀσσοπυτίνη* = δερμάτινον οἰνοφόρον ἀγγεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἠδύνατο νὰ προκύψῃ δι' ἀνομοίωσιν τὸ *ἀσσοπίνη*. Ὁ συσχετισμὸς μὲ τὸ ἀρχ. Ἑλληνικὸν *ἀσσοπύρα* δὲν φαίνεται πιθανός, ἀφοῦ οὐδεὶς ἐκ τῶν μαρτυρουμένων ιδιωματικῶν τύπων τῆς λ. σώζει τὸ ρ.

5/ *βάβανος-γάβενον* : Τὰ δύο ταῦτα λήμματα σημαίνουν τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, ἤτοι δοχεῖον ἐξ ὀπτῆς γῆς. Διὰ τὸ λῆμμα τοῦ Ἰστορ. Λεξικοῦ *βάβανος* ὁ Ἰω. Καλλέρης ἀπέδειξεν ὅτι πρέπει νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸ λῆμμα *γάβανο* > μεσν. *γάβενον*, τοῦ ὁποίου τυγχάνει τύπος (βλ. Λεξικογρ. Δελτ. 8, 46). Περιττεύει ἄρα τὸ λῆμμα *βάβανος*, ὅπως ἐπερίττευε καὶ εἰς τὸ Ἰστορ. Λεξικόν.

6/ **βάχαρος* = *χαράδρα*. Τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα, τὸ ὁποῖον ὀρθῶς συσχετίζει ὁ σ. μὲ τὴν λ. *βάρραθρον*, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ταχθῇ ὑπὸ ταύτην, ὡς εἰς ἐκ τῶν τύπων αὐτῆς, διότι καὶ σημασιολογικῶς ταυτίζεται καὶ φωνητικῶς συμπίπτει σχεδὸν μὲ τὸν ὑπὸ τὸ λῆμμα *βάρραθρον* τύπον *βάφαρου* Kat. (Fabrizia).

7/ **ἐνδαλῶ* = *κτυπῶ*, *τύπτω*. Ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο λῆμμα ὁ σ. ὑπάγει τοὺς ιδιωματικοὺς τύπους : *νδαλῶ*, *νδαλεῖ*, *νδαλοῦνε*, *νδαλήσει*, πάντας ἐξ Ἀπουλίας : φρ. *νδαλῶ* ἢ *κ-καμπάνα* = σημαίνω τὴν *καμπάνα*, ἄρτε *νδαλεῖ* ἢ *καμπάνα* = τώρα σημαίνει ἢ *καμπάνα*, *κούω* ἔς *ἐνδεκα* *νδαλήσει* = ἀκούω νὰ σημαίνουν *ἐνδεκα* (ῶραι). Ὁ σ. δίδει εἰς τὸ ὑποθετικὸν λῆμμα τὴν σημασίαν τοῦ *ραβδίζω*, *κτυπῶ* καὶ σχετίζει τοῦτο μὲ τὸ ἐκ Κρήτης *νδαλώνω* = *κτυπῶ*. Ὁ κοινὸς Νεοελληνικὸς τύπος τοῦ ρ. εἶναι *νταλώνω*. Τὸν σ. ἐξυπηρετεῖ τὸν Κρητικὸν *νδαλώνω*, τὸ ὁποῖον καὶ θεωρεῖ ὡς ἀρχικὸν τύπον καὶ τοῦτο διότι τὸ *ντ* (*νταλώνω*) δὲν γίνεται ποτὲ *νδ* εἰς τὰ ιδιώματα τοῦ Salento. Ἀλλὰ τὸ ἐκ Κρήτης *νδαλώνω* εἶναι ἀμφίβολον, διότι εἰς τὴν Κρήτην τὸ *νδ* ἀκούεται ὡς *d*, διὰ τοῦτο καὶ πάντες οἱ ἄλλοι τύποι ἐκ Κρήτης φέρονται εἰς τὸ Ἀρχεῖον ὡς *δαλώνω*, ἐπὶ πλέον ἢ σημασία τοῦ *κτυπῶ* εἶναι μόνον εἰς τὸ ἀμφίβολον δελτίον *νδαλώνω*. Ὅλαι αἱ ἄλλαι μαρτυρίαι τοῦ Ἀρχείου ἐκ Κρήτης, Χίου, Θράκης κ.ά. φέρονται μὲ τὴν σημασίαν τοῦ *ζαλίζομαι*, *θαμβοῦμαι*. Νομίζω ὅτι οὐδεὶς λόγος συντρέχει νὰ καταφύγωμεν εἰς ὑποθετικὸν λῆμμα. Ὑπὸ τὸ λῆμμα *λαλῶ* = *ὀμιλῶ* καὶ ἐπὶ μουσικῶν ὀργάνων, ἤχῳ, ὑπάρχει ἢ φρ. *ἐλαδοῦνε* ἢ *καμπάνε* = σημαίνουν οἱ *καμπάνες*, οἱ μαρτυρούμενοι δὲ τύποι τοῦ ρ. εἶναι

ἐλαλῶ, ἐλαδῶ. Ὁ δεύτερος οὗτος τύπος ἐσχηματίσθη, προφανῶς, δι' ἀνομοίωσιν, ἐξ αὐτοῦ δὲ δύναται νὰ προκύψῃ δι' ἀντιμεταθέσεως ὁ τύπος ἐδαλῶ καὶ δι' ἀναπτύξεως ν πρὸ τοῦ d, ὁ τύπος ἐνδαλῶ. Κοινὸν ἄρα λῆμμα τῶν ὑπὸ τὸ ἐνδαλῶ καὶ τὸ λαλῶ τύπων πρέπει, νομίζω, νὰ τεθῆ τὸ λαλῶ, τὸ ὁποῖον καὶ εἰς τὴν Νεοελληνικὴν κοινὴν ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ ἠχῶ, σημαίνω.

8/ *ξυλοπάν-νιστρον : ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα ὁ σ. τάσσει τὸν ἐκ Βουνίου τῆς Καλαβρίας τύπον ξυλοπάν-νιστρο = σάρωθρον ἐκ σπάρτων. Ὁ σ. σημειοῖ τὸ λῆμμα διὰ μελανῆς κοκκίδος, προφανῶς διότι τὸ β' συνθετικόν, οὐσ. πάν-νιστρο(ν) = εἶδος σαρώθρου ἐκ πανίου, χρησιμοποιούμενον εἰδικῶς διὰ τὸ καθάρισμα τοῦ δαπέδου τοῦ φούρνου, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖται ἐκ πολλῶν ἐλληνικῶν τόπων, τυγχάνει ἄγνωστον εἰς τὰ Κατω-ιταλικά Ἑλληνικά ἰδιώματα, ὅπως καὶ τὸ ρ. παννίζω (τὸν φούρνον) = καθαρίζω μὲ τὴν πάνναν τὸ δάπεδον τοῦ φούρνου.

9/ *δζία : ὑπὸ τὸ ὑποθετικόν τοῦτο λῆμμα τάσσονται οἱ τύποι : δδζία Καλαβρ. (Μπόβ.), δζία Καλαβρ. (Ροχούδ. Χωρίο Ροχούδ.), δζία Cittanova, Polistena κ.ά. ἀδζία Polistena, σημαίνουν δὲ πάντες ἐξάρτημα τοῦ ἀρότρου, ἦτοι τὸ ξύλον; τὸ ὁποῖον εἶναι προσηρμοσμένον ἐπὶ τοῦ ἐλύματος καὶ συνδέεται μὲ τὸν ἰστοβοέα. Ὁ σ. ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. δζος βοηθούμενος, προφανῶς, ἐκ τοῦ ὅτι διὰ τὸ ἐξάρτημα τοῦτο χρειάζεται κλάδος δένδρου εἰδικοῦ σχήματος καὶ μήκους. Ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ μόνον ἐξάρτημα τοῦ ἀρότρου, διὰ τὸ ὁποῖον χρησιμοποιεῖται κλάδος δένδρου; ἐξ ἄλλου ἢ ἐκ τοῦ δζος ὀνομασία ἐνέχει γενικὴν σημασίαν. Μεταξὺ τῶν μαρτυρουμένων τύπων δδζία καὶ δζία δὲν γνωρίζομεν ποῖος εἶναι ὁ ἀρχικὸς καὶ οὐδόλως ἀπίθανον νὰ εἶναι ὁ δζία, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς μεταφορᾶς τοῦ φωνήεντος τοῦ ἄρθρου ἐγένεν δδζία κατὰ τὰ : ὁ μυαλὸς δ'ομυαλός, τὸ ζῶ>τ' ὀζῶ - τὰ ὀζᾶ (βλ. Γ. Χατζιδάκι, Μ.Ν.Ε. 1, 232). Ὑποπτεύω διὰ τοῦτο μήπως ὑπὸ τὸ λῆμμα δζίας κρύπτεται ὄχι ὁ δζος, ἀλλὰ ὁ γύης τοῦ Ἡσιόδου, τὸν ὁποῖον ἀντιπροσωπεύει πράγματι τὸ ἐν λόγῳ ἐξάρτυμα. Ὁ γύης καὶ ὁ ἰστοβοεὺς ἀποτελοῦν ὁμοῦ τὸν ρυμόν. Ἡ μόνη φωνητικὴ δυσκολία διὰ τὴν ἐτυμολογικὴν ταύτην λύσιν ἐγκραίνεται εἰς τὸ ὅτι τὸ γ πρὸ τῶν ἀσθενῶν φωνηέντων ε, ι δὲν γίνεται ζ εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας, ὅπως γίνεται εἰς πολλὰ τῶν Νεοελληνικῶν καὶ εἰς τὴν Τσακωνικὴν (βλ. Γ. Χατζιδάκι, Μ.Ν.Ε. 2, 602 — Θ. Κωστάκη, Γραμμ. Τσακων., 43), ἀλλὰ λεπτύνεται εἰς ἡμίφωνον j (βλ. Rohlf, H.G.G., 49). Δὲν εἶναι ὁμοῦ ἀπίθανον νὰ μετεβλήθῃ τὸ γ εἰς ζ κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ ζυγός. Πάντως ἢ διάσωσις τοῦ Ἡσιόδου ὄρου ἔλυμα μόνον εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Καλαβρίας μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὸ γύης καὶ ὄχι πρὸς τὸ δζος.

10/ Πλαγιόω : Εἰς τὴν α' ἐκδοσιν τοῦ λεξικοῦ ὁ σ. δέχεται ὡς λῆμμα τὸ ὑπνώ διὰ τοὺς ἐξ Ἀπουλίας τύπους πλών-νω, βλών-νω = κοιμῶμαι, ἀποκλείων τὴν ὑπὸ τοῦ Morosi προταθεῖσαν ἐτυμολογίαν τούτων ἐκ τοῦ πλαγιώνω (βλ. G. Morosi, Otr. 174), ὡς φωνητικῶς ἀδύνατον. Τὴν ἐκ τοῦ ὑπνώ ἐτυμολογίαν τῶν ἀνωτέρω τύπων ὑπεστήριξαν καὶ οἱ Γ. Χατζιδάκις (B.Z. 31, 372) καὶ Σ. Καψωμένος (B.Z. 46, 327). Εἰς τὴν β' ἐκδοσιν ὁ σ., ἔχων ὑπ' ὄψιν τοῦ περισσοτέρους τύπους τοῦ ρήματος, ἀναθεωρεῖ τὴν ἀποψίν του τῆς α' ἐκδόσεως καὶ ἀνάγει τὴν ἐτυμολογικὴν ἀρχὴν εἰς τὸ ἀρχ. πλαγιόω. Εἰς τὴν ἀναθεώρησιν ταύτην συνέβαλαν, προφανῶς, οἱ τύποι ἐπλάωσα, πλάωσε, πλάγια (προστ.), τοὺς ὁποῖους συνέλεξε κατὰ

τὸ διαρρεῦσαν χρονικὸν διάστημα, καὶ οἱ ὅποιοι δὲν δικαιολογοῦνται φωνητικῶς ἐκ τοῦ ὑπνώ. Παρὰ ταῦτα, νομίζω ὅτι τὸ ρ. ὑπνώ ὑπάρχει πάντοτε ὡς ἔτυμολογικὴ λύσις τῶν περισσοτέρων ἐκ τῶν μαρτυρουμένων τύπων καὶ δὲν πρέπει διὰ τοῦτο νὰ ἐξοστρακισθῇ. Ἐὰν οἱ τύποι *πλάγια*, *πλάωσε* ἐπλάωσα δὲν δικαιολογοῦνται ἐκ τοῦ ὑπνώ, ἐξ ἴσου δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθῇ φωνητικῶς ἐκ τοῦ *πλαγιόω* τὸ ἀπαρέμφ. *πλώσει*, φρ. ἔσ-σώδζω *πλώσει* = δὲν ἤμπορῶ νὰ κοιμηθῶ. Τὴν ἄποψιν τοῦ σ. ἐνισχύει ἐπίσης τὸ ὅτι ἡ μεταβολὴ *πν>πλ*, ὑπνος>ὑπλο παρατηρεῖται μόνον εἰς τὰ ιδιώματα *Καλαβρίας*, ὅπου ἐν τούτοις δὲν μαρτυρεῖται τὸ ὑπνώνω>πλών-νω, ἀλλὰ τὸ *ῥοιουμοῦμαι*. Νομίζω ὅτι καὶ ἡ δυσκολία αὕτη παρακάμπτεται, ἐὰν δεχθῶμεν μίαν ἀλληλοεπίδρασιν μεταξὺ τῶν συγγενῶν φωνητικῶς καὶ σχεδὸν συνωνύμων ἀπλώνω-ὑπνώνω>πλών-νω, *πλαγιών-νω*, ἡ ὁποία εἶναι πιθανὸν νὰ συμβῇ εἰς μίαν γλῶσσαν, ἥτις ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἐξελίσσεται διὰ μόνου τοῦ προφορικῆς λόγου καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη ἀμαυρωθῇ, τρόπον τινα, τὸ ἴνδαλμα ἐκάστης λέξεως ἐν τῇ συνειδήσει τῶν λαλούντων ταύτην ἀγραμμάτων χωρικῶν.

11/ ● *πλατσίδα* : ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα τάσσονται οἱ τύποι : *πλατσίδα* *Καλαβρ.* (*Χωρίο Ροχούδ.*) *πρατσίδα* *Καλαβρ.* (*Γαλλικ.*) καὶ *πλατσίνα* *Regg.* (*Delianona, Caulonia, Sinopoli κ.ά.*), οἱ ὅποιοι σημαίνουν τὸν πλεκτὸν ἐκ ράβδων ἢ καλάμων φράκτην τῆς μάνδρας, ὅπου περιορίζονται τὰ πρόβατα. Ἐκ πολλῶν Ἑλληνικῶν τόπων μαρτυρεῖται ἡ λ. *πλοκός* καὶ *πλακός* Ἡπ. (*Κόνιτσ.*) *Μακεδ.* (*Βόιον*) κ.ά. μετὰ τὴν αὐτήν, ὡς ἄνω, *σημασίαν*, τοῦ πλεκτοῦ φράκτου. Εἶναι φανερόν ὅτι οἱ τύποι οὗτοι εἶναι παράγωγα τοῦ ρ. *πλέκω*. Ἐκ τοῦ *πλοκός-πλακός* δύναται νὰ προέλθῃ ὁ τύπος *πλοκίδα-πλακίδα*, ὅστις διὰ τσιτακισμοῦ τοῦ κ, *πλατσίδα* καὶ κατ' ἐπίδρασιν τοῦ σχετικῆς *πλεξίδα* νὰ γίνῃ *πλαξίδα*, κατὰ τὰ ιδιώματα δὲ *Καλαβρίας*, ὅπου *ξ>τσ*, *πλατσίδα*.

12/ **πήζωμα* : Ἐκ *Καλαβρίας* μαρτυροῦνται οἱ ἀκόλουθοι τύποι, οἱ ὅποιοι τάσσονται ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο λῆμμα : *πίδζωμα* (= *πηκτὴ οὐσία*) *Καλαβρ.* (*Μπόβ. Ροχούδ.*) *πληθ.* *πιδζόματα τά*, (= *κατάλοιπα ζύμης ἄρτου ἐν τῇ μάκτρα*) *Καλαβρ.* (*Ροχούδ.*) καὶ *πιδζόταμου*, *πισ-σόταμου*, *πιδζότιμου* (= *πηκτὴ ὕλη*) Ἑλληνικὰ *κατάλοιπα* εἰς τὰ *γειτονικὰ Ἰταλικὰ ιδιώματα*. Ὁ σ. ὑποθέτει τὸ λῆμμα ὡς παράγωγον ἐκ τοῦ *Νεοελληνικοῦ* ρ. *πήζω*, ἀλλὰ ἡ λέξις *πήζωμα* δὲν ἀκούεται εἰς τὰ *Νεοελληνικὰ ιδιώματα*, ἐκτὸς τούτου ὁ σχηματισμὸς τῆς δὲν φαίνεται ὁμαλὸς ἐκ τοῦ *πήζω*. Προϋποθέτει μᾶλλον ἐνεστῶτα *πηζώνω*. Ἐκ τοῦ *πήζω>πήσω* ἔχομεν τὸ *πῆγμα*, τὸ ὁποῖον εἰς μὲν τὴν Ἄνδρον ἀκούεται *πῆμα* εἰς δὲ τὴν *Καλαβρίαν* *πῆμ-μα* = ἡ *πυτιά*, ἡ οὐσία ἢ συντελοῦσα εἰς τὴν *πῆξιν* τοῦ *γάλακτος*. Ἡ *σημασία* τῆς λέξεως ὡς *πηκτῆς οὐσίας* καὶ κυρίως ὡς *καταλοίπων ζύμης ἄρτου* μᾶς ὀδηγεῖ πρὸς τὸ οὐσ. *ἀπόζυμον* (δι' ὃ ἰδ. Ἱστορ. Λεξ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν). Ἐκ *Σκύρου* μαρτυρεῖται ὁ τύπος *ἀπόζ'μο* = ὁ ἐκ τῶν ὑπολειμμάτων τῆς ζύμης παρασκευαζόμενος ἄρτος (ὑπάρχει καὶ *ἀρχ. ἐπίθ. ἀπόζυμος*). Ἐκ τοῦ *πληθ. ἀπόζυμα τά*, δύναται νὰ σχηματισθῇ ὁ τύπος *ἀποζύματα τά*, κατὰ παρέκτασιν καὶ πρὸς σαφεστέραν δῆλωσιν τοῦ *πληθ.*, π.β. *τὸ πάχος - τὰ πάχητα*, *τὸ δάσος - τὰ δάσητα* (βλ. *Γ. Χατζιδάκι*, *M.N.E.* 2, 14). Εἰς τὸν *πληθ. ἀποζύματα* εἶναι δυνατὴ ἡ ἀντιμετάθεσις τοῦ ἀτόμου ο καὶ τοῦ τονουμένου υ : *ἀποζύματα>ἀπυζόματα-πυζόματα* καὶ ἐνικ. τὸ *πύζωμα*.

13/ ● *πουρμίζω* : ὁ σ. τάσσει ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα τοὺς ἐξ Ἀπου-
 λίας τύπους : *πουρμίδζω* (Καλημ.), *ἐπρουμίδζω* (Καστριν.), *βρομίδζω* (Μαρτ.),
ἀβρουμίδζω (Σολετ. Στερν. Τσολλ.) μετὴν σημασίαν, ζεματίζω με βραστό νερό,
 κατακαίω. Τὴν ἔτυμολογίαν τῆς λέξεως ὁ σ. συνδυάζει μετὸ ἀρχ. οὐσ. *πύρωμα*-
 **πυρωμίζω* (κατὰ τὸν Alessio, Agg. B, 35). Ἄλλ' ἡ λύσις αὕτη δὲν τὸν ἱκανοποιεῖ
 πλήρως, διὸ προσθέτει : *Eine bessere Erklärung bleibt zu finden*. Ὀλιγώτερον
 πιθανὴν θεωρεῖ τὴν ἐκ τοῦ **φλογμίζω* ἔτυμολογίαν, ὡς καὶ τὴν ἐκ συμφυρμού τῶν ρ.
θερμίζω+*abrucciare*, τὴν ὁποίαν προτείνει ὁ Σ. Καρατζᾶς (ἐνθ' ἀν., 290). Νο-
 μίζω ὅτι δὲν παρίσταται ἀνάγκη τῶν συνδυασμῶν τούτων. Ὑπάρχει τὸ ἀρχ. *ἐμπυ-*
ρίζω = καίω, καταφλέγω, ὑπὸ τὸ ὁποῖον, ὡς λῆμμα, ὁ σ. τάσσει τὸν ἐκ τῆς Ἰτα-
 λοφώνου περιοχῆς τοῦ Ρηγίου τύπον *ἀμπυριάρι* = καίειν. Ὑπὸ τὸ αὐτὸ λῆμμα
ἐμπυρίζω, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ τεθοῦν πάντες οἱ ὑπὸ τὸ **πουρμίζω* τύποι. Ἐὰν
 δεχθῶμεν τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ *v*, τὴν ὁποίαν φαίνεται ὅτι υἰοθετεῖ ὁ σ. εἰς τὸ
 πουρμίζω*>πυρωμίζω* καὶ τὴν ὁποίαν συναντῶμεν συχνὰ τόσον εἰς τὰ ἰδιώματα
 τῆς Καλαβρίας, ὅσον καὶ εἰς τὰ τοῦ Salento, μόνη φωνητικὴ δυσκολία ἀπομένει ἢ
 ἀνάπτυξις τοῦ *μ* πρὸ τῆς καταλ. -ίζω : *ἐμπουρμίζω*, ἢ ὁποῖα πιθανὸν νὰ προῆλθε
 κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὰ συνώνυμα *θερμίζω*, *φλογμίζω* ἢ διὰ μεταθέσεως, ὑπὲρ τῆς
 ὁποίας συνηγοροῦν οἱ τύπ. *πουρμίδζω*, *πουρμιστό*.

14/ ● *ροδάνιον* : ὑπὸ τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο λῆμμα ὁ σ. τάσσει τὸ ἐξ Ἀπουλ.
 (Στερνατ.) *ροτάνι*=*χόρτον χρησιμοποιοῦμενον διὰ τὴν παραγωγὴν ἐρυθρᾶς βαφῆς*.
 Ἡ λ. συναντᾶται εἰς πολλὰ ἐκ τῶν Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων ὑπὸ τοὺς τύπους : *ροδά-*
μνι Πελοπν. (Λάστ.) *ροδάμι* Εὐβ. Λευκ. Πελοπν. Στερελλ. κ.ά., *ροῖδάμι* Πελοπν.
 (Ἀρκαδ. Λιγουρ. κ.ά.) *ρουδάμι* Ἡπ. Σάμ. Στερελλ (Φθιώτ. Φωκ.) μετὴν σημασίαν
 τοῦ βλαστοῦ, πρίνου ἢ βελανιδιάς. Εἰς τὴν Εὐβοίαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τὸ *ροδάμνι* χρη-
 σιμοποιεῖται διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον τὸ χρησιμοποιοῦν καὶ οἱ κάτοικοι
 τῆς Στερνατίας. Ἡ λ. ἐκ τοῦ ἀρχ. οὐσ. *ῥοδάμνος*, παρ' ὃ *ράδαμνος* καὶ *ρόδαμνος*.
 Πβ. τὸ τοῦ Ἡσυχ. *ράδαμον* *καυλόν, βλαστόν*. Ἐκ τοῦ τύπου *ροδάμι* δύνανται νὰ
 προέλθουν οἱ τύποι *ροδάνι* > *ροδάνι* > *ροτάνι*.

15/ **σπινθουλλωτός* : ὑπὸ τὸ ὑποθετικὸν ἐπίθ. *σπινθουλ-λωτός* τάσσονται
 ὑπὸ τοῦ σ. οἱ τύποι : *σπιτ-τιῦ-ῤωτῆ* Καλαβρ. (Βουν. Ροχούδ. Χωρίο Ροχούδ.) καὶ
σπιτ-τουῦ-ῤιτῆ Καλαβρ. (Γαλλικ. Μπόβ.) : φρ. *μία πούῤ-ῤα σπιτ-τιῦ-ῤωτῆ* = *μία*
ῥνιθα με πτέρωμα φέρον ποικιλοχρώμους κηλίδας. Ὁ σ. συνδυάζει τὴν ἔτυμολογίαν
 τῆς λ. μετὸ ὑποθετικὸν λῆμμα **σπίνθουλ-λα* = *σπινθήρ*. Ἐκ Σύρου μαρτυρεῖται
 ὁ τύπ. *πισυλός* : φρ. *πισυλή ἀγελάδα* = *ἀγελάδα* με παρδαλὸν τρίχωμα καὶ ἐκ Καρ-
 πάθου ὁ τύπ. *πισ-σ-υλ-λωτός* : φρ. *πούλ-ῤα πισ-συλ-λωτῆ* = *ῥνιθα* με πτέρωμα στι-
 κτόν. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς νήσους ταύτας ὁ φθόγγος τσ μεταβάλλεται φωνητικῶς εἰς σ,
 σ-σ (βλ. Σ. Μάνεση, Λεξικογρ. Δελτ. 10 [1964-65], 131 ὑποσημ. 7). Ἐκ Θράκης
 ἐπίσης, ἐξ Ἰου καὶ ἐξ ἄλλων τόπων μαρτυρεῖται ὁ τύπος *πιτυλωτός* μετὴν ἔννοιαν
 τοῦ στικτός : φρ. *πιτυλωτὸ ὕφασμα* Θράκ. *θεριὸ πιτυλωτὸ* = *φίδι* με δέρμα στι-
 κτόν Ἰος. Τὰ Νεοελληνικὰ ἐπίθετα *πιτυλός* > *πισυλός*, *πιτυλωτός* > *πισ-συλ-λωτός*
 καὶ τὸ κοιν. οὐσ. *πιτυλάδα* προέρχονται ἐκ τοῦ ἀρχ. *πιτυλίζω*. Τὸ ῥρθὸν ἄρα λῆμμα
 εἶναι, νομίζω, τὸ *πιτυλωτός*, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ τσιτακισμοῦ τοῦ τ καὶ τῆς ὑστερο-

γενοῦς διπλώσεως τοῦ λ εἰς τὰ διπλωτικά ἰδιώματα Δωδεκανήσου καὶ Κάτω Ἰταλίας γίνεται πιτσιλ-λωτός, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν εἶναι δύσκολον νὰ προέλθῃ τὸ σπιτ-τυλ-λωτός.

Θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ προσθέσῃ τις καὶ ἄλλας ἀναλόγους παρατηρήσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν μειώνουν καθόλου τὸ θαυμάσιον ἔργον τοῦ μεγάλου γλωσσολόγου, εἶναι ὅμως ὠφέλιμοι διὰ τὴν Σύνταξιν τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ περιληφθοῦν ἀναγκαίως κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς οἰκείας ἐκάστοτε σειρᾶς.

Τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Κάτω Ἰταλίας ἐξελισσόμενα ἐπὶ σειρὰν αἰῶνων διὰ μόνης τῆς προφορικῆς ὁμιλίας, χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἐπίδρασιν τοῦ γραπτοῦ λόγου, ὑπέστησαν, ὡς ἀνέφερα ἀνωτέρω, τεραστίαν φωνητικὴν ἀλλοίωσιν, ὀφειλομένην ἐν πολλοῖς καὶ εἰς τὴν πολυχρόνιον συμβίωσίν των μετὰ τῆς Λατινικῆς καὶ τῶν Ἰταλικῶν ἰδιωμάτων. Τὸ γεγονός τοῦτο δυσχεραίνει εἰς βαθμὸν ἀφάνταστον τὸ ἔργον τῆς ἔτυμολογίας. Ὁ καθηγητὴς Rohlf's ἀντιμετωπίζει τὰς δυσχερίας ταύτας κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν. Δὲν προτείνει καὶ δὲν υἱοθετεῖ ἔτυμολογικὴν λύσιν, ἐὰν δὲν πεισθῇ ὅτι αὕτη τυγχάνει βεβαία, καὶ τοῦτο διότι θέλει νὰ στηρίξῃ τὴν θεωρίαν του ἐπὶ βάσεων ἀκλονήτων.

ΑΝΑΣΤ. ΚΑΡΑΝΑΣΤΑΣΗΣ